
Iz povijesti političkih ideja

Bilješka

Bilješka o Friedrichu Augustu von Hayeku, analitičaru i strategu znanja, pravila i poredaka

---

DAG STRPIĆ*

Godine 1991. preminuli austrijski pravnik, ekonomist, politički ekonomist i politolog, nobelovac Friedrich August von Hayek, svojim je sedamdeset petogodišnjim vrhunskim istraživačkim, znanstvenim, pedagoškim i publicističkim, pa i političkim djelovanjem, zaizvjesno barem jedan od paradigmatičkih reprezentanata znanosti i intelektualne povijesti konca drugoga milenija. Političke znanosti i političku ekonomiju doktorirao je u Beču, gdje je i rođen 1889., a predavao je na sveučilištima u Beču, Londonu, Cambridgeu, Chicagu, Freiburgu i Salzburgu.¹

Njegova brojna djela, koja od 1989., koncipirana u 22 sabrana sveska, izdaje University of Chicago Press, vezana su danas uz tri velika problemska područja. Prvo i najranije je teorija novca, kreditnog sustava i kriza konjunktura, na kojem se očitovao kao najveći protivnik velikog britanskog ekonomista Johna Maynarda Keynesa i državne intervencije u privredi kroz anticikličku ekonomsku politiku. S tim je povezano područje njegovih više no polustoljetnih polemika sa socijalizmom, shvaćenim kao državno upravljanje društvom. Na koncu, Hayek se iskazuje kao liberalni politolog i teoretičar vladavine prava, razvijajući svoj sustav shvaćanja povijesnoga, društvenog i gospodarskog racionaliteta poretka Zapada, koji utemeljuju sloboda, efikasnost i pravda, na osnovi najekonomičnijeg tržišno-konkurentskog komuniciranja i raspodjele znanja. Djela koja možda najbolje predstavljaju ova njegova nastojanja su *Čista teorija kapitala* (1941), *Individualizam i ekonomski poredak: Krićka analiza socijalistićke ekonomije i pledoaje za očuvanje "istinskoga individualizma"* (1948.) i *Pravo, zakonodavstvo i sloboda: Novo postavljanje načela pravde i politićke ekonomije* (1973.–1976.–1979.).

Liberalizam: Istiniti i lažni, izvorno objavljen 1946. kao samostalna publikacija na osnovi izloženog javnog predavanja (ćest slućaj kod Hayeka), jedan je od rijetkih kraćih tekstova u autorovu opusu koji izrićekom i elaborirano, ali pregnantno povezuje cjelinu

* *Dag Strpić*, izvanredni profesor Fakulteta politićkih znanosti u Zagrebu na predmetu Politićka ekonomija.

¹ Za širu Hayekovu intelektualnu i znanstvenu biografiju usp. moju knjigu *Promjena. Politićka i politićko-ekonomska promjena od Hobbesa do Hayeka: Uvodne studije* (1998.)

obrasca Hayekovih ekonomskih i političko-ekonomskih istraživanja s tradicijom političke filozofije koja im od samih bečkih početaka čini stalno polazište i širi logistički okvir. U tom smislu, ovaj je tekst više no pandan nekolikim kasnijim Hayekovim knjigama, premda su one ili zbirke članaka ili čak veći pa i vrlo opsežni sintetički radovi. Istaknimo među njima iznova *Individualizam i ekonomski poredak* (1948.), koji će se uskoro pojaviti u hrvatskom prijevodu, u izdanju “Političke misli”, i kojemu *Liberalizam: Istiniti i lažni* čini prvo, uvodno poglavlje. Zatim: (1967.) *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, (1978.) *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, te ponovo (1973.–1976.–1979.) *Pravo, zakonodavstvo i sloboda: Novo postavljanje principa pravde i političke ekonomije*.

Svaki pojedini od tih tekstova predstavlja neku vrst kamena međaša, povijesnog datuma u prijelomima koje su društvene, a napose političke i ekonomske znanosti prošle u netom minulom stoljeću. *Individualizam: Istiniti i lažni*, kao i drugi navedeni radovi, osobito *Individualizam i ekonomski poredak*, pisani su nakon autorove odluke da prekine jednostranu izravnu polemiku s Keynesom 1930.–1935., u koju se ovaj nije želio, a možda ni usudio i sam ozbiljnije upustiti. Sasvim neovisno o argumentima, nastupilo je doba potpune dominacije kejnzijanzma u teoriji ekonomske politike, pa i u javnim politikama uopće. Hayek je tada odlučio okrenuti se više teorijskoj političkoj ekonomiji i općenito političkim znanostima, vezanim uz formuliranje institucionalnog modela individualističkoga konkurentskog društva za kakvo se zalagao. U cijelom kasnijem više no polustoljetnom razdoblju između *Put u ropstvo* i *Kobne zamisli* (1944.–1988.), Hayek se bavi različitim aspektima razumijevanja i utemeljivanja “poretka slobode”. Nasuprot totalitarnim poredcima neslobode, odnosno poredcima koji vode u neslobodu.

Metodologijski, Hayekovi su glavni radovi predstavljali originalno daljnje razvijanje Mengerovih i Misesovih statički/dinamički-ravnotežnih i komunikacijskih argumenata (tada bezmalo nepoznatih izvan njemačkog govornog područja, koje je 1928. senzacionalno i uspješno primijenio na monetarnoj teoriji kriza – neposredno predviđevši veliki privredni krah 1929.) protiv “metodologijskog kolektivizma” u društvenim znanostima, napose političkim i ekonomskim. Mengerov “metodologijski individualizam” ovdje je, kroz širokoobuhvatnu kritiku moderne novovjeke zapadnoeuropske političko-filozofijske i političko-ekonomijske, ali i političke tradicije, originalno razvijen u opću teoriju istinski “individualističkog” liberalno-demokratskog političko-ekonomskog poretka. Ali je i izravno polemički usmjeren protiv svakog totalitarizma, bio on aktualno, *in spe*, ili post-totalitaran. Iako Hayek pritom govori o “socijalizmu”, razumijevajući time i staljinistički komunizam i (kasnije) real-socijalizam, i talijanski ili španjolski fašizam, i njemački nacional-socijalizam – oštrica njegove polemike uperena je, ne samo *implicite*, nadasve protiv totalitarnih tendencija u demokratski i tržišno razvijenoj Zapadnoj Europi i Sjevernoj Americi, s obzirom na njihovu modernu duhovnu baštinu i suvremene kejnzijansko-dirizističke tendencije.

Teorijska izvedba tih argumenata predstavlja srž Hayekova teorijskog, akademskog i javnog djelovanja kroz sve njegove tri četvrtine stoljeća studija i znanstvenoga rada i kroz sva područja njegova bavljenja. Od monetarno-kreditne teorije i teorije kriza, preko kritike socijalističkog privrednog računa i centralno-planskog sustava, do njegove nama suvremenije teorije političko-ekonomskog poretka. Svježina i sustavnost izvedbe tih argumenata, i danas tako kritički aktualnih ma koliko možda bili i jednostrani, pre-

poručuje upravo ovaj tekst da (nakon knjižice kairskih predavanja o *Političkom idealu vladavine prava* i zbirke njegovih i Misesovih eseja *O slobodnom tržištu*) prvi put predstavi Hayeka hrvatskom širem čitateljstvu, ne samo na teorijski temeljit, sustavan i cjelovit način nego i sa snagom historijskog dokumenta.

Literatura²

Izbor iz djela F. A. v. Hayeka:

- 1929.: *Geldtheorie und Konjunkturtheorie*, Wien. Englesko izdanje: 1933. *Monetary Theory and the Trade Cycle*, London, Jonathan Cape. Američko izdanje 1966. New York, A. M. Kelley. Japansko izdanje: Tokio 1935. Španjolsko izdanje: Madrid 1936.
- 1929a Gibt es einen “Widersinn des Sparens”?, *Zeitschrift für Nationalökonomie*, Bd. 1, Heft 3. Englesko izdanje: 1931. The “Paradox” of Saving, *Economica* 11, br. 32.
- 1931., 1976.: *Preise und Produktion*, Wien, Verlag von Julius Springer. Englesko izdanje: 1931., 1935.: *Prices and Production*, London, Routledge & Kegan Paul. Japansko izdanje: Tokio 1934. Kinesko izdanje: Taipei 1966. Francusko izdanje: Paris 1977.
- 1939.: *Profits, Interest and Investment*, London, Routledge & Kegan Paul. Američko izdanje: 1969., 1975. New York, A. M. Kelley
- 1941., 1950.: *The Pure Theory of Capital*, London, Routledge & Kegan Paul. Američko izdanje: 1950., 1952., 1975. Chicago, University of Chicago Press. Španjolsko izdanje: Madrid 1946. Japansko izdanje: Tokio 1951., 1952.
- 1948.: *Individualism and Economic Order: A critical analysis of Socialist economics and a plea for the preservation of “true individualism”*, Chicago / London, The University of Chicago Press / Routledge & Kegan Paul
- 1952., 1955., 1979.: *The Counter Revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason*, Glencoe / London, The Free Press / Collier-Macmillan. 1967. *L'abuso della ragione*, Firenze, la Vallecchi Editore
- 1952., 1976., 1987.: *The Sensory Order: An Inquiry into the Foundations of Theoretical Psychology*, London, Routledge
- 1954.: History and Politics, u: *Capitalism and the Historians*, ed. by F. A. Hayek, London, Routledge & Kegan Paul
- 1955.: *The Political Ideal of the Rule of Law*, Cairo, The National Bank of Egypt. Hrvatsko izdanje: 1994. *Politički ideal vladavine prava*, pr. i predg. A. Bačić, Zagreb, Školska knjiga
- 1960.: *The Constitution of Liberty*, Chicago / London, The University of Chicago Press / Routledge & Kegan Paul
- 1967.: *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London / Chicago, Routledge & Kegan Paul / University of Chicago Press

² Vidjeti i bibliografije Hayekovih radova i radova o Hayeku, njegovu vremenu i njegovim teorijskim problemima u: Hayek 1931., 1976., Machlup 1976., Leube / Zlabinger 1984., Gray 1984., Strpić 1998., te u *Collected Works*.

- 1972., 1979.: *A Tiger by the Tail: The Keynesian Legacy of Inflation. A 40 Years' Running Commentary on Keynesianism by F. A. Hayek*. Ed. by S. R. Shenoy, London, The Institute of Economic Affairs
- 1973.-1976.-1979.: *Law, Legislation and Liberty: A new statment of the liberal principles of justice and political economy I-III*; Njemačko, doradeno izdanje: 1986. *Recht, Gesetzgebung und Freiheit: Eine neue Darstellung der liberalen Prinzipien der Gerechtigkeit und der politischen Ökonomie I-III*, München, VMI
- Vol. 1., 1973.: *Rules and Order*. Hrvatski prijevod u rukopisu: Z. Baletić, 1990.: *Pravila i poredak*, Zagreb, *Naše teme – Stvarnost*; Globus. Treće poglavlje prijevoda, pod naslovom *Načela i korist*, 1990.: *Kulturni radnik* 6
- Vol. 2., 1976.: *The Mirage of Social Justice*
- Vol. 3., 1979.: *The Political Order of a Free People*, London / Chicago, Routledge / Kegan Paul – The Chicago University Press
- 1974.: "Catalaxy: The Science of Exchange. Introduction", izlaganje na prvoj sjednici *The Carl Menger Society*, dostupno u *Institute for Human Studies*
- 1978.: *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, London / Chicago, Routledge / The Chicago University Press
- 1989.: *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, ed. by W. W. Bartley III, *The Collected Works of F. A. Hayek*, vol. 1, Chicago / London, The University of Chicago Press / Routledge & Kegan Paul
- 1995.: *The Economics of the 1930's as seen from London*, u: *Contra Keynes and Cambridge: Essays, Correspondence. The Collected Works of F. A. Hayek*, vol. 9, Chicago / London, The University of Chicago Press / Routledge
- Mises, L. v. / F. A. Hayek, 1998., 1997.: *O slobodnom tržištu. Klasični eseji*, ur. D. L. Prychitko i N. Čučković, Zagreb, Mate

Izbor iz sekundarne literature:

- Barry, N. P., 1979.: *Hayek's Social and Economic Philosophy*, London, MacMillan
- Birner, J. & R. v. Zijp, ur., 1993.: *Hayek, Co-ordination and Evolution: His Legacy in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, London, Routledge
- Boettke, P., 1989.: Evolution and Economics: Austrians as Institutionalists, *Research in the History of Economic Thought and Methodology*, Vol. 6
- Crespigny, A. de, 1975.: F. A. Hayek, Freedom for Progress, u: A. de Crespigny & K. Minogue ur., *Contemporary Political Philosophers*, New York, Dodd, Mead & co.
- Cubeddu, R., 1993.: *The Philosophy of the Austrian School*, London, Routledge
- Dyer, P. W. & R. H. Hickman, 1979.: American Conservatism and F. A. Hayek, *Modern Age* 23, br. 4, Fall
- Endres, A. M., 1996.: *Neoclassical Microeconomic Theory: The Founding Austrian Vision*, London, Routledge
- Ferguson, A., 1980., 1767.: *An Essay on the History of Civil Society, with a New Introduction by Louis Schneider*, New Brunswick / London, Transaction Books

- Fleetwood, S., 1995.: *Hayek's Political Economy: The Socio-economics of Order*, London, Routledge
- Gligorov, V., (ur.), 1988.: *Kritika kolektivizma: Liberalna misao o socijalizmu*, Beograd, Filip Višnjić
- Gray, J. N., 1982.: F. A. Hayek and the Rebirth of Classical Liberalism, *Literature of Liberty* 5, br. 4
- Gray, J. N., 1984.: *Hayek on Liberty*, Oxford, Basil Blackwell
- Gray, J. N., 1987.: The Economic Approach to Human Behavior: Its Prospects and Limitations, u G. Radnitzky / P. Bernholz ur.: *Economic Imperialism*, New York, Paragon House
- Grossman, S. / J. E. Stiglitz, 1980.: On the Impossibility of Informationally Efficient Markets, *American Economic Review*, June
- Haberler, G., 1981., 1961.: Mises' Private Seminar: Reminiscences, *Wirtschaftspolitische Blätter* 28, 4
- Hicks, J. R. / W. Weber, 1973.: *Carl Menger and the Austrian School of Economics*, Oxford, Oxford University Press
- Hoy, C. M., 1984.: *A Philosophy of Individual Freedom: The Political Thought of F. A. Hayek*, Westport Conn. / London, Greenwood Press
- Hutchinson, T. W., 1981.: *The Politics and Philosophy of Economics: Marxians, Keynesians and Austrians*, Oxford, Basil Blackwell
- Johnston, W., 1993., 1972.: *Austrijski duh: Intelektualna i društvena povijest 1848–1938*, Zagreb, Globus
- Keizer, W. / B. Tieben, R. v. Zipj, 1997.: *Austrian Economics in Debate*, London, Routledge
- Kirzner, I. M., 1981.: The Austrian Perspective on Crisis, u: *The Crisis in Economic Theory*, D. Bell / I. Kristoll (ur.), New York, Basic Books
- Kirzner, I. M., 1984.: Prices, the Communication of Knowledge, and the Discovery Process, u: Leube / Zlabinger 1985.
- Kirzner, I. M., (ur.), 1982.: *Method, Process, and Austrian Economics: Essays in Honor of Ludwig von Mises*, Lexington, Mass. / Toronto, Lexington Books / D.C. Heath and Co.
- Kresge, S. / L. Wenar, 1994.: *Hayek on Hayek: An Autobiographical Dialogue*, London, Routledge
- Lachmann, L. M., 1976.: From Mises to Shackle: An Essay on Austrian Economics and the Kaleidic Society, *Journal of Economic Literature* 14, March
- Leathers, C. G., 1989.: New and Old Institutionalists on Legal Rules: Hayek and Commons, *Review of Political Economy* 1, 3, Nov.
- Lepage, H., 1980.: Hayek ou l'économie politique de la liberté, u *Demain le libéralisme*, Paris, Le Livre de Poche
- Leube, K. R. / A. H. Zlabinger, (ur.), 1984.: *The Political Economy of Freedom: Essays in Honor of F. A. Hayek*, München / Wien, Philosophia Verlag
- Lukes, S., 1973.: *Individualism*, Oxford, Basil Blackwell
- Machlup, F., (ur.), 1976.: *Essays on Hayek*, New York, New York University Press
- Marrama, V., 1948.: *La Teoria Hayekiana dell' Effetto di Ricardo*, Roma, Edizioni Italiani

- Meijer, G., (ur.), 1995.: *New Perspectives on Austrian Economics*, London, Routledge
- Mises, L. v., 1996., 1962., 1927.: *Liberalism: The Classical Tradition*, Irvington-on-Hudson N.Y., Foundation for Economic Education
- Nishiyama, Ch., 1964.: Hayek's Theory of Sensory Order and the Methodology of the Social Sciences, *The Journal of Applied Sociology* 7
- Nozick, R., 1977.: On Austrian Methodology, *Synthese* 36
- O'Driscoll, G. P., 1977.: *Economics as a Coordination Problem: The Contributions of Friedrich A. Hayek*, Kansas City, Andrews & McMeel, Sheed – Institute for Contemporary Studies
- Petroni, A., 1989.: L'individualismo metodologico, u A. Panebianco: *L'analisi della politica*, Bologna, Il Mulino
- Petroni, A., 1992.: L'eredita di Hayek, *Il Politico* 163, Luglio- Settembre
- Polanyi, K., 1999., 1944.: *Velika preobrazba: Politički i ekonomski izvori našeg vremena*, Zagreb, Jesenski i Turk
- Rothbard, M., 1979.: *Individualism and the Philosophy of the Social Sciences*, Pref. by F. A. Hayek, San Francisco, Cato Institute
- Shearmur, J., 1996.: *Hayek and After: Hayekian Liberalism as a Research Programme*, London, Routledge
- Stein, J. L., 1982.: *Monetarist, Keynesian and New Classical Economics*, New York, New York University Press
- Strpić, D., 1994.: Hayek: Komunikacijski liberalni argument i njegova sudbina, *Politička misao*, br. 3
- Strpić, D., 1996.: Ekonomija i sociologija: Problemi mladih parova, *Ekonomski pregled*, br. 11-12
- Strpić, D., 1998.: *Promjena. Politička i političko-ekonomska promjena od Hobbesa do Hayeka: Uvodne studije*, Zagreb, FPZ – Politička misao
- Taylor, Ch., 1985.: Atomism, u *Philosophical Papers II*, Cambridge, Cambridge University Press
- Tobin, J., 1980.: Are new classical models plausible enough to guide policy?, *Journal of Money, Credit and Banking*, br. 2, Novembre
- Vanberg, V., 1975.: *Die zwei Soziologien – Individualismus und Kollektivismus in der Sozialtheorie*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck)
- Vanberg, V., 1986.: Spontaneous Market Order and Social Rules: A Critique of F. A. Hayek's Theory of Cultural Evolution, *Economics and Philosophy* 2, June
- Vernon, R., 1976.: The 'Great Society' and the 'Open Society': Liberalism in Hayek and Popper, *Canadian Journal of Political Science*, June
- Wood, J. C. / R. Woods, (ur.), 1991.: *Friedrich A. Hayek: Critical Assessments I-IV*, London, Routledge
- Wynarczyk, P., 1992.: Comparing Alleged Incommensurables: Institutional and Austrian Economics as Rivals and Possible Complements?, *Review of Political Economy* 4, br. 1, Jan.